FORMUŁY ABSURDU W TWÓRCZOŚCI POETYCKIEJ KONSTANTINA PAWŁOWA

DOROTA GOŁEK-SEPETLIEWA

FORMUŁY ABSURDU W TWÓRCZOŚCI POETYCKIEJ KONSTANTINA PAWŁOWA

WYDAWNICTWO LEXIS

UNIWERSYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH

KRAKÓW 2011

Recenzja wydawnicza
Aleksander Naumow

Na okładce wykorzystano fragment portretu Konstantina Pawłowa autorstwa Swetlina Rusewa

Projekt okładki
Piotr Rachwaniec, FALL

Redakcja
Krzysztof Porosło

Korekta
Danuta Ambrożewicz

Skład i łamanie
Wydawnictwo LEXIS

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

© *Copyright by Dorota Gołek-Sepetliewa, 2011*
© *Copyright by Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2011*
© *Copyright by Wydawnictwo LEXIS, 2011*

ISBN 978-83-89425-74-4

Wydawnictwo LEXIS Sp. z o.o.
al. Mickiewicza 31, 31-120 Kraków
lexis@ijp-pan.krakow.pl

SPIS TREŚCI

Przedmowa 7
Nota biograficzna 13
Bułgarskie poetyckie pokolenie „kwietniowców" 18

Rozdział I
SPOSOBY KREACJI PODMIOTU LIRYCZNEGO 25
I.1. Autentyczne „ja" 28
I.2. Dubler autentycznego „ja" 38

Rozdział II
OBRAZY CZASU 48

Rozdział III
KATEGORIA PRZESTRZENI 63
III.1. Ojczyzna 65
III.2. Zebrania, wiece, mityngi 72
III.3. Przestrzeń odosobnienia 79

Rozdział IV
OD TEATRALIZACJI SŁOWA DO GRANICZNYCH „RÓL"
PODMIOTU LIRYCZNEGO 87
IV.1. Śmierć – graniczna „rola" 94
IV.2. Samotność/odizolowanie w cierpieniu 105
IV.3. Milczenie – niemożność w mówieniu 111
IV.4. Cicha skarga 114

Rozdział V
PO PIĄTYM AKCIE 120

Podsumowanie 130

Bibliografia 133
Indeks nazwisk 139

PRZEDMOWA

Charakterystyczną tendencją współczesnego literaturoznawstwa bułgarskiego jest zainteresowanie krytyki literackiej dorobkiem jednostek „źle obecnych" w kulturze minionego stulecia. Badania rozpoczęte w ostatnich latach ubiegłego wieku, a kontynuowane i systematyzowane do dziś, stawiają sobie za cel rewizję dawnych poglądów oraz rzetelną analizę twórczości artystów przede wszystkim rugowanych z przestrzeni oficjalnego obiegu literatury w epoce totalitarnego zniewolenia. Przełom 1989 roku sprawił, że literaturoznawcy rozpoczęli i podjęli dyskusję nad twórczością poetycką Konstantina Pawłowa. Powstające prace krytyczne nie tylko rehabilitują dorobek poety, ale jednocześnie weryfikują negatywne osądy, tendencyjne oceny jego liryki powstałe w czasach minionego porządku politycznego. Pawłow, przez wiele lat znany jedynie wąskiej grupie odbiorców, po przełomie 1989 roku w końcu wraca do porządku rodzimej historii kultury i literatury. Twórczość poety doczekała się kilku fachowych i rzetelnych analiz literaturoznawczych. Nadal jednak brakuje obszerniejszego opracowania naukowego, syntetyzującego doświadczenie liryczne poety, dlatego prezentowana praca dąży do wypełnienia istniejącej luki w tym względzie.

Głównym założeniem prezentowanego studium jest omówienie formuł absurdu w twórczości poetyckiej Konstantina Pawłowa. Możliwie wnikliwa i wszechstronna analiza wierszy poety ujawniła stałą i niezmiennie powracającą tendencję odwoływania się do kategorii absurdu. Okazuje się, że absurd jako jedna z wielu możliwości obrazowania świata doskonale diagnozuje kondycję współczesnego człowieka oraz XX-wiecznej rzeczywistości. Absurd, jako kategoria estetyczna nieobca humanistyce minionego stulecia, jest nierozłącznie związany między innymi z motywami śmierci, zniewolenia, bezsilności, braku nadziei, destrukcji, cierpienia, strachu czy obrzydzenia. Liryka Pawłowa wpisuje się w ten układ, zawiera i łączy w sobie treści szeroko rozumianego pojęcia absurdu. Z tego względu praca dąży do zarejestrowania i omówienia sekwencji zagadnień pojawiających się w momencie doświadczenia absurdu. Następuje rekonstrukcja drogi podmiotu lirycznego, naznaczonej przede wszystkim lękiem, do wyzwolenia się z dojmującego poczucia absurdalności bycia.

Przedmiotem szczegółowych badań jest zasadniczo twórczość poetycka Pawłowa, ale nie oznacza to rezygnacji z odwołań do wybranych utworów lirycznych

i prozatorskich literatury bułgarskiej, których przywołanie pozwala nie tylko wnikliwie odczytać twórczość poety, ale przede wszystkim umiejscowić ją w kontekście problemowym wybranych motywów wędrownych kultury bułgarskiej od czasów odrodzenia narodowego do współczesności. W sferze zainteresowań badawczych pozostają także analizy krytycznoliterackie dotyczące dorobku twórczego Pawłowa, powstałe zarówno na gruncie bułgarskiego, jak i polskiego literaturoznawstwa. Obok bułgarystycznej literatury przedmiotu posłużono się także stosownymi źródłami humanistyki polskiej i europejskiej. W czasie wstępnych prac badawczych okazało się, że konieczne jest przestudiowanie specyfiki kontekstu historycznego i kulturalnego, ponieważ poezja Pawłowa jest głęboko osadzona w realiach polityczno-społeczno-kulturowych drugiej połowy ubiegłego wieku. W interpretacji warstwy ideowej poszczególnych utworów zastosowano język i narzędzia właściwe filozofii egzystencji jako szczególnie bliskiej refleksji Pawłowa. Na ostateczny kształt tekstu wpłynęły także elementy myśli fenomenologicznej oraz wybrane idee personalizmu chrześcijańskiego.

W pracy została zastosowana metoda analizy hermeneutycznej. Odwołując się do Hansa-Georga Gadamera, przyjęto za zasadne twierdzenie, że hermeneutyka to nie tyle metoda, ile postawa człowieka, który chce zrozumieć innego człowieka[1]. Analiza hermeneutyczna jest pomocna w przypadku, gdy pragnie się zrozumieć to, co zostało wypowiedziane[2]. Humanistyka powszechnie uznała za słuszną opinię, że hermeneutyka staje się nieodzowna, gdy pojawia się kłopot z sensem; gdy świat, tekst, czyjeś zachowanie przestają być oczywiste i domagają się interpretacji. W niniejszej pracy funkcja interpretacji sprowadza się więc do zniesienia obcości czyniącej tekst niezrozumiałym[3], by umożliwić jego bezpośrednią recepcję. Za odpowiedni punkt widzenia uznano Gadamerowską metaforę lektury tekstu określoną jako „rozmowa", zaś analiza okazuje się formą dialogu – „wymianą między Ja i Ty"[4]. Procedury badawcze zdają się potwierdzać tezę, że ostatecznie celem interpretacji nie jest konstruowanie sensu. Odwołując się ponownie do niemieckiego badacza: „wiersz, jak tocząca się rozmowa, wskazuje w kierunku jakiegoś nigdy nie dającego się doścignąć sensu"[5]. Dlatego prezentowane analizy liryki Pawłowa nie mają „zamkniętego" charakteru i nastawione są na formułę otwartości oraz możliwości pomnażania i pogłębiania znaczeń.

Analiza i interpretacja twórczości poetyckiej Pawłowa została dokonana z uwzględnieniem prac krytycznych bułgarskiego literaturoznawstwa autorstwa:

---

[1] H.-G. Gadamer, *Czy poeci umilkną*?, wybór, oprac. J. Margański, przeł. M. Łukasiewicz, Wydawnictwo Homini, Bydgoszcz 1998, s. 160.

[2] Idem, *Tekst i interpretacja*, przeł. P. Dehnel, [w:] *Teorie literatury XX wieku. Antologia*, (red.) A. Burzyńska, M. Markowski, Znak, Kraków 2006, s. 223.

[3] Idem, *Tekst i interpretacja* , op. cit., s. 232.

[4] *Teorie literatury XX wieku,* op. cit., s. 188.

[5] Idem, *Poetica. Wybrane eseje*, przeł. M. Łukasiewicz, Wydawnictwo IBL, Warszawa 2001, s. 138.

Ani Iłkowa, Aleksandra Kiosewa, Galina Tihanowa, Antoanety Alipiewej, Nikoły Iwanowa, Bożydara Kunczewa oraz Rozalii Likowej. Ważny dla pracy interpretacyjnej okazał się także artykuł Teresy Dąbek-Wirgowej – polskiej badaczki literatury bułgarskiej. Aby przybliżyć odbiór wierszy przez czytelnika nieznającego języka bułgarskiego, teksty oryginału zostały zaopatrzone polskimi przekładami dokonanymi przez Teresę Dąbek-Wirgową, Annę Kamieńską, Wandę Medyńską oraz Celinę Judę lub tłumaczeniami filologicznymi opracowanymi przez autorkę pracy.

Najważniejsze materiały źródłowe, z których skorzystano w czasie prac badawczych, to tomy wierszy Konstantina Pawłowa: *Сатири* (*Satyry*), *Стихове* (*Wiersze*), *Стари неща* (*Stare rzeczy*), *Появяване* (*Pojawienie się*), *Агонио сладка* (*Słodka agonio*), *Убийство на спящ човек* (*Zabójstwo śpiącego człowieka*) oraz *Другия бряг: Стихове* (*Inny brzeg: Wiersze*), które stanowią całokształt twórczości poety. Nie bez znaczenia dla pracy pozostają autokomentarze Pawłowa zawarte w tomie *Записки 1970–1993* (*Zapiski 1970–1993*) oraz w zbiorze wywiadów *Интервюта* (*Wywiady*).

Pierwsze trzy rozdziały proponują odczytanie utworów z lat 1960–1989, które scala wybrana kategoria – „liryczne „ja", „czas" oraz „przestrzeń". Kategoria-dominanta spełnia funkcję porządkującą i staje się punktem wyjścia do przedstawienia innych, znaczących kwestii i zagadnień zawartych w liryce Pawłowa. Obecność formuł absurdu koresponduje, jak już zdążono zaznaczyć, z różnorodnym zakresem problemów: obecnością śmierci, zniewolenia, cierpienia, ale także chwiejnością tożsamości ludzkiej, stanem XX-wiecznej cywilizacji, destrukcją moralną człowieka w dobie totalitaryzmu, metamorfozami zła, bankructwem wartości etycznych, rozpadem kultury czy walką jednostki o wartości etyczne. Rozdział pierwszy zwraca uwagę na sposoby kreacji podmiotu lirycznego, a wielokierunkowa interpretacja pozwala scharakteryzować postawy określone jako autentyczne „ja" oraz dubler autentycznego „ja" podmiotu lirycznego. Po raz pierwszy ujawnia się niespójna, mozaikowa biografia bohatera poezji. Tożsamość jednostki ulega poważnemu naruszeniu i zachwianiu w momencie doświadczania sytuacji absurdu i nonsensu. Kolejna część pracy ukazuje różnorodność poetyckich obrazów czasu. Tendencją dominującą w lirycznych przedstawieniach okazuje się negacja tradycyjnych, przeciętnych wyobrażeń istoty czasu. W obliczu absurdu czas staje się zjawiskiem nieodgadnionym i nieprzejrzystym oraz zyskuje specyficzną, enigmatyczną naturę. Badania nad pojęciem czasu udowodniły zależność terminu z tematami stanu XX-wiecznego świata i egzystującego w nim człowieka. Trzeci rozdział prezentuje kategorię przestrzeni, która jawi się jako jedna z dominant przedstawieniowych Pawłowowskiej refleksji poetyckiej. Analiza wybranych utworów pozwala wnikliwie scharakteryzować sferę zainteresowań poety. Okazuje się, że twórca przede wszystkim konstruuje układ przestrzeni zewnętrznej – nazwanej w pracy „ojczyźnianą" – wraz z mikroprzestrzeniami zebrań, wieców, mityngów. Charakterystyczne przedstawienia

mają na celu obnażanie powszechnie skrywanych i niezrozumiałych dla zniewolonego społeczeństwa transformacji ideowych. Nie brakuje także utworów kreujących intymną przestrzeń odosobnienia, kierujących uwagę na tematykę samotności i izolacji jednostki-outsidera.

Rozdział czwarty został metaforycznie zatytułowany *Od teatralizacji słowa do granicznych „ról" podmiotu lirycznego*. Odwołanie się do przenośni miało na celu integralne objęcie znaczeniowe różnorodności analizowanych w tej części zjawisk poetyckich. Punktem wyjścia stało się ukazanie skłonności podmiotu lirycznego do wprowadzania terminologii sztuki teatralnej do języka poezji, co w znacznej mierze urozmaica przestrzeń artystyczną. Wiele sygnałów wskazuje na czerpanie z modelu teatru absurdu, ukształtowanego na zachodzie Europy w latach 60. XX wieku. W tej części pracy zasada porządkująca materiał interpretacyjny jest związana z następującą tezą: kompleksowy wgląd w wykreowany przez poetę świat ujawnia silną potrzebę osiągnięcia absolutu przez liryczne „ja" oraz wyzwolenie się z rzeczywistości absurdu. Droga jednostki do obranego celu wiedzie poprzez doświadczenie i wytrwanie w sytuacji granicznej (doznanie śmierci). Podrozdziały opierają się na semiologii cierpienia opisanej przez Paula Ricoeura. Uznano, że wywód filozofa w sposób wyczerpujący charakteryzuje Pawłowowski paradygmat poetycki. Przeżycie granicznych sytuacji prowadzi podmiot mówiący do doświadczenia „samotności/odizolowania w cierpieniu", „milczenia" oraz „cichej skargi". Interpretacja wybranych utworów w tej partii pracy ma na celu ukazanie empirii wskazanego cyklu.

Analiza literacka utworów napisanych po 1989 roku w ostatnim rozdziale w głównej mierze eksponuje i objaśnia kondycję podmiotu lirycznego. Teoretycznie ta część winna rejestrować moment przezwyciężenia formuł absurdu oraz chwilę osiągnięcia absolutu, zważywszy na wysiłki podejmowane przez mówiące „ja". Jednak ostatecznie finał pracy udowadnia, że starania bohatera poezji Pawłowa nie zostają zwieńczone spełnieniem. Ostatnia cześć rejestruje z jednej strony postawy liryczne oraz kategorie semantyczne właściwe dla poezji Pawłowa sprzed transformacji, z drugiej ujawnia także zakres nowych oryginalnych elementów, bezpośrednio związanych z kondycją jednostki i rzeczywistości po przełomie 1989 roku. W związku z powyższym doszła konieczność wyeksponowania kwestii chwiejnej świadomości ponowoczesnej, procesu destrukcji podmiotu, problemu poczucia „obcego we mnie", stanu wyczerpania i ostatecznego upadku wartości.

Tak zaproponowane badanie twórczości poetyckiej Pawłowa skutkowało ujawnieniem i potrzebą rozstrzygnięcia wielu ważnych zagadnień dotyczących: roli poetyckich formuł absurdu, obecności groteski, ironii, ironii elegijnej jako środków lirycznego wyrazu, potencjalnej możliwości „oswojenia" absurdu, odbierania przez absurd sensu istnieniu ludzkiemu, destrukcji osobowości jednostki w obliczu absurdu, w końcu także problemu obecności absurdu jako czynnika deprecjonującego możliwość osiągnięcia absolutu.

Dla dopełnienia przejrzystości wywodu zasadnicze rozdziały uzupełniono krótką biografią poety Konstantina Pawłowa oraz zwięzłą charakterystyką poezji bułgarskiej lat 60. XX wieku. W połowie minionego stulecia odnotowano debiut tak zwanego poetyckiego pokolenia „kwietniowców". Twórca przyznał, że łączy go ze wspomnianą generacją przynależność duchowa.

*

Pragnę w szczególny sposób podziękować prof. Celinie Judzie, prof. Grażynie Szwat-Gyłybowej, prof. Aleksandrowi Naumowowi oraz prof. Lechowi Miodyńskiemu za wiele inspirujących wskazówek, życzliwych sugestii oraz cennych uwag krytycznych, które wpłynęły na ostateczny kształt niniejszej książki.

NOTA BIOGRAFICZNA

Konstantin Mirczew Pawłow urodził się 2 kwietnia 1933 roku. Poeta w następujący sposób wspomina miejsca i wydarzenia związane z dzieciństwem oraz młodością:

> Nasza rodzina była więcej niż biedna. Wieś Popowo, której nazwę zmieniono na Witoszko[6], także należała do najuboższych. Drogą powietrzną dzieliło ją od Sofii około 15 kilometrów, natomiast w sensie cywilizacyjnym był to pewnie cały wiek. Ojciec miał wykształcenie podstawowe. Brakowało więc impulsów, które uznałbym za bodźce twórczych działań – z pewnością nie ma mowy o uwarunkowaniach genetycznych, czy inspiracji ze strony środowiska. Czytać i pisać potrafiłem, zanim skończyłem trzy lata. Około 1935 roku przenieśliśmy się do miejscowości Kuriło, gdzie żyło kilka rodzin inteligenckich, których domy znane były z bogatych zbiorów bibliotecznych. Zanim jeszcze poszedłem do gimnazjum, zdążyłem przeczytać cały księgozbiór owych bibliotek: z zakresu chemii, biologii, literaturę popularnonaukową, dotyczącą hodowli pszczół, ale przede wszystkim zgromadzone tam powieści. Byłem też wszechstronnie wykształcony – chociażby w zakresie gimnastyki i treningu świadomości. W odpowiednim momencie czerpałem ze zdobytej wtedy wiedzy. Rówieśnicy byli przekonani, że mam w domu encyklopedię. Ojciec zmarł w 1947 lub 1948 roku i od tej pory musiałem radzić sobie sam. Wyrzucili mnie z miejscowego gimnazjum, więc przeniosłem się do szkoły w Perniku. Uczyłem się także rok w Pawłowie. W 1952 roku z marnym skutkiem zdawałem egzaminy wstępne na bułgarystykę (na Uniwersytecie Sofijskim im. św. Klimenta Ochrydzkiego – przyp. aut.). Niespodziewanie znalazłem się w spisie studentów przyjętych na prawo, chociaż nie składałem dokumentów na ten kierunek. Zaliczyłem wszystkie semestry, ale nie podszedłem do egzaminu magisterskiego[7].

Pawłow zadebiutował w czasopiśmie „Септемврийче" („Mały Wrześniowiec") w 1947 roku publikując wiersze humorystyczne i epigramaty. Pod koniec 50. i na początku lat 60. XX wieku pracował jako redaktor w różnych instytucjach, między innymi w: Radiu Sofia, Wydawnictwie Български Писател (Pisarz Bułgarski), Wydawnictwie Литературен Фронт (Front Literacki). W 1960 roku ukazał się jego pierwszy tom poetycki pod tytułem *Сатири* (*Satyry*), którego wydanie tak zapisało się w pamięci twórcy:

---

[6] Obecnie wieś Witoszko już nie istnieje. W latach 1953–1955 został na jej terenie wybudowany sztuczny zbiornik „Studena".

[7] К. Павлов, *Записки 1970–1993*, Издателска Къща Жанет-45, Пловдив 2002, s. 127 i 128 (o ile nie zaznaczono inaczej, tłumaczenia moje – DGS).

(...) własnego „ja" poszukiwałem metodą eksperymentu. Zdecydowanie odrzuciłem akademizm jako zasadę kreowania literatury. W ten sposób zrodziła się swego rodzaju wolność, przekonanie wewnętrzne, że potrafię pisać wiersze bez specjalnego wysiłku, że jestem poetą[8].

Pięć lat później, w 1965 roku poeta opublikował drugi tomik pod tytułem *Стихове* (*Wiersze*). Wydane zbiory nie przyniosły jednak Pawłowowi uznania. Ówczesna krytyka literacka w sposób jednoznaczny i kategoryczny odrzuciła dorobek poety. Skrajnie nieobiektywne, niemerytoryczne oceny przybierały najczęściej następującą formę:

Obrana przez Pawłowa metoda twórcza oraz wymowa wydanego tomu (*Wiersze*) prowadzą do agnoscytyzmu ideowo-emocjonalnego. Jak na lekarstwo w nich realizmu, wszystko tonie w symbolice i chaosie... Wiersze Konstantina Pawłowa stają się azylem dla zwierzyny, pasożytów, owadów, psów, świń, koni, pająków, much, pcheł, ryb... Na polu bitwy brakuje za to naszego współczesnego bohatera – obywatela Bułgara[9].

Odkładam tom Konstantina Pawłowa i czuję, jakbym cały nurzał się w osadach lepkiego brudu. Doświadczyłem kontaktu z niepojętą estetyzacją czegoś brudnego, ohydnego i makabrycznego[10].

Nazwisko Pawłowa, przede wszystkim dzięki zaangażowanej ideologicznie krytyce, zostało skutecznie wyrugowane z przestrzeni publicznej kultury. W konsekwencji od 1966 roku do 1975 roku poetę objęto oficjalnym zakazem zatrudnienia oraz odmówiono mu prawa publikacji wierszy. Jeden z najtrudniejszych etapów życia twórca opisał w następujący sposób:

Zaskoczyły mnie kłamstwo, dwulicowość, zwłaszcza że spotkałem się z tego rodzaju restrykcjami po raz pierwszy (w sensie fizycznym i duchowym). W tym czasie odsunęli się ode mnie ludzie, którzy powinni stanąć za mną murem. Obwiniano mnie, że jestem człowiekiem konfliktowym, że powinienem się zmienić. Na początku lat 70. uznałem, że już nie mogę tak żyć, więc byłem gotów wybrać śmierć albo poszukać jakiegoś innego sposobu własnej samorealizacji. Wybrałem życie, ponieważ samozagłada wydawała mi się bezsensowna[11].

Wyrazem poszukiwania sposobu i możliwości samorealizacji okazało się napisanie przez poetę pod koniec lat 60. czterech utworów dramatycznych: *Птици* (*Ptaki*, 1968), *Бунт в неделя* (*Bunt w niedzielę*, 1968), *Древна трагедия* (*Tragedia antyczna*, 1969) oraz *Стари неща* (*Stare rzeczy*, 1969). Po wieloletniej przerwie w 1993 roku Pawłow powrócił do swych zainteresowań sferą dramatu pisząc utwór *Персифедрон* (*Persyfedron*). Dopiero w latach 90. XX wie-

---

[8] Idem, s. 129.

[9] И. Спасов, *С гръб към живота*, „Работническо дело" 1965, бр. 325, cyt. za: *Литература за 11 клас на средно общообразователно училище*, (oprac.) Й. Василев, В. Дойчева и други, Просвета, София 1993, s. 141.

[10] М. Наимович, *Герой или жертва*, „Литературен фронт" 1966, бр. 6, cyt. za: *Литература за 11 клас...*, op. cit, s. 141.

[11] К. Павлов, op. cit. s. 129.

ku *Persyfedron* oraz *Bunt w niedzielę* zwróciły uwagę reżyserów teatralnych i obie sztuki zostały wystawione na deskach teatru bułgarskiego i niemieckiego. *Persyfedron* w Teatrze Armii Bułgarskiej w Sofii (reżyseria Krikor Azarian) i *Bunt w niedzielę* w Freie Kammerspiele w Magdeburgu (reżyseria Wolf Bunge)[12].

W 1972 roku Pawłow zdecydował się napisać dla teatru telewizji scenariusz na podstawie mikropowieści *Обич* (*Miłość*) Aleksandra Karasimeonowa. W konsekwencji od 1975 roku otrzymał pozwolenie na podjęcie prac redaktorskich w departamencie Bułgarskiej Kinematografii. Pisał scenariusze, na podstawie których kręcono filmy: *Спомен за близначката* (*Wspomnienie o bliźniaczce*, 1976), *Чуй петела* (*Posłuchaj koguta*, 1978), *Илюзия* (*Iluzja*[13], 1980), *Масово чудо* (*Masowy cud*, 1981), *Бяла магия* (*Biała magia*, 1982), *Памет* (*Pamięć*, 1985), *Без драскотина* (*Bez zadrapania*, 1989), *Селцето* (*Przysiółek*, 1990) – serial, *Нещо във въздуха* (*Coś wisi w powietrzu*, 1993), *Съдбата като плъх* (*Los niczym szczur*, 2001). Oprócz autorskich scenariuszy zajmował się też korektą i redakcją napływających do studia tekstów. Warto wspomnieć, że w 1987 roku zadebiutował jako aktor w filmie *Живот до поискване* (*Życie do wzięcia*) w reżyserii Konstantina Bikowa, nie wracał jednak później do tego typu zajęć. Praca w rodzimej kinematografii pozwoliła mu przetrwać trudne lata izolacji twórczej.

Dla poety przełomowym okazał się rok 1983. Z okazji jego 50. urodzin wydano tom *Стари неща* (*Stare rzeczy*), zawierający wiersze z dwóch wcześniejszych zbiorów i scenariusze filmowe. W 1980 poeta został członkiem Związku Pisarzy Bułgarskich, który demonstracyjnie opuścił w lutym 1989 roku.

> Już w 1985 roku dostrzegłem sygnały przemian. Najpierw buntowałem się wewnętrznie przeciwko wychodzeniu ze stanu półsnu. Możliwość druku sprawiła, że zaprezentowałem się czytelnikowi właściwie na nowo. Wcześniej byłem dobrze znany jedynie moim wrogom i służbom specjalnym[14].

W 1989 roku po praz pierwszy od dłuższego czasu zostały opublikowane nowe wiersze Pawłowa w czasopiśmie „Literaturen Forum" („Forum Literackie"), a także został wydany tom *Появяване* (*Pojawienie się*). W kolejnych latach ukazały się następujące zbiory: *Агонио сладка* (*Słodka agonio*, 1991), *Убийство на спящ човек* (*Zabójstwo śpiącego człowieka*, 1992), *Спасение* (*Ocalenie*, 1995), *Отдавна* (*Od dawna*, 1998). Zapomniany niegdyś poeta w latach 90. zdobył ogromną popularność, szacunek i uznanie nie tyko ze strony czytelników, ale również środowiska literackiego, zarówno w swej ojczyźnie, jaki i za granicą. Potwierdzało to zdobycie wielu nagród i wyróżnień. Już w roku

---

[12] W. Deczewa, *Teatr ciszy*, przeł. A. Kawecka, „Opcje" 2003, nr 2, s. 46.

[13] Film *Iluzja* zdobył w 1980 roku pierwszą nagrodę za scenariusz na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Karlowych Warach.

[14] К. Павлов, *Записки*, op. cit., s. 130.

1992 został uhonorowany nagrodą za poezję przyznaną przez Międzynarodową Akademię Sztuki w Paryżu. W latach 2000–2005 otrzymał szereg Literackich/Poetyckich Nagród Państwowych: im. Nikoły Furnadżijewa (2000), Uniwersytetu Sofijskiego (2003), im. Christy Danowa oraz im. Iwana Nikołowa (2005). Pawłow został także wyróżniony Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury oraz Orderem Cyryla i Metodego. Nieoczekiwany wzrost popularności po upadku systemu komunistycznego całkowicie odmienił życie poety, ale jednocześnie sprowokował do sceptycznej konkluzji na temat nowego statusu:

> Teraz wszystko jest łatwiejsze i niepokojąco bezsensowne. Zatrważa mnie to, że z łatwością piszę, że ludziom podobają się moje wiersze[15].

Wiersze poety zostały przełożone na wiele europejskich języków (między innymi francuski, angielski, hiszpański, niemiecki, polski, rosyjski, chorwacki, serbski, węgierski), co przyczyniło się do popularyzacji jego twórczości poza granicami własnej ojczyzny.

Już w pierwszej połowie lat 90. Pawłow podupadł na zdrowiu. W ostatnich latach zaprzestał aktywności twórczej i zawodowej. Kilka miesięcy przed śmiercią poety w sejmie przegłosowano projekt dotyczący przyznania mu emerytury za szczególne zasługi dla państwa i narodu bułgarskiego. 28 września 2008 roku Pawłow zmarł po długiej i ciężkiej chorobie, w wieku 75 lat.

Środowiska artystyczne przyjęły z wielkim żalem wiadomość o śmierci Pawłowa. Na łamach prasy pojawiło się wiele komentarzy i refleksji związanych z jego odejściem. Przedstawiciele krytyki literackiej w skondensowanej formie starali się podsumować dorobek poety. Nie skrywano poczucia ogromnej straty dla kultury bułgarskiej. Warto przytoczyć niektóre opinie – zważywszy na dotychczas niewielkie zainteresowanie literaturoznawców twórczością Pawłowa – być może okażą się istotnym znakiem do rozpoczęcia nowych badań w tym zakresie.

Wioleta Deczewa, pragnąc zwięźle określić istotę poezji bułgarskiego twórcy, stwierdziła:

> (...) przed oczyma czytelnika ukazuje się świat pozbawiony Absolutu – odarty z obecności Boga oraz iluzji na temat boskich możliwości Rozumu. Jednak tęsknota za tymi wartościami jest ogromna[16].

Michaił Nedełczew zwrócił uwagę na inny ważny aspekt Pawłowowskiej liryki:

> Konstantin Pawłow pragnął, aby w jego wierszach odkrywać głębokie pokłady egzystencjalnego sensu, a nie jedynie znaczenie znaków retorycznych[17].

---

[15] Ibidem.

[16] В. Дечева, *Поклон в тишината*, „Култура", 2008, бр. 33, s. 4.

[17] М. Неделчев, ... *това кълбо от злост и отрова*..., „Култура", op. cit., s. 14.

Natomiast Georgi Borisow w następującej formie wyraził własne odczucia i sądy:

> Nie musimy już ukrywać – to właśnie Konstantin Pawłow okazał się „złym prorokiem", który zdołał się wynurzyć z oceanu czasu i zakwestionować zasady panującego niegdyś oficjalnego języka poetyckiego. Ceną było przymusowe wieloletnie milczenie. Naznaczył naszą przestrzeń literacką stanem zniszczenia, który obecnie jest jedyną możliwą podstawą dla materii twórczej. Okazuje się także, że gruzowisko to najstosowniejsza dekoracja dla przedstawienia minionego teatru absurdu[18].

[18] Г. Борисов, *Одраскани от звездите*, „Култура" 2008, op. cit., s. 4.

INDEKS NAZWISK

Adamov Arthur 88
Adorno Teodor W. 111
Alipiew Petyr 18
Alipiewa Antoaneta 9, 18–20, 88, 111–112, 114
Arnaudow Michaił 69
Asparuch, chan 66
Azarian Krikor 15

Bachtin Michaił 52
Bagriana Elizaweta 64
Baran Bogdan 48, 107
Bardel Michał 105
Baszniak Tadeusz 128
Bauman Zygmunt 123–124, 127–128
Beckett Samuel 27, 41, 88
Bednarek Henryk 40
Bikow Konstantin 15
Blaut Sławomir 27
Błahij Kazimierz 41
Bobko Aleksander 57
Boczew Dimityr 80
Borisow Georgi 17
Borowski Mateusz 88
Bortnowska Halina 106
Botew Christo 31, 69–70
Brodski Josif 26
Bukowski Jacek 19, 22, 24
Bunge Wolf 15
Burin Iwan 69
Burzyńska Anna 8
Busek Erhard 120

Camus Albert 57–58, 89, 107, 109, 119
Canew Stefan 18
Cassirer Ernst 63
Cękalska Krystyna 41
Cichowicz Stanisław 94
Cimała Andrzej 70
Cirlić Dorota Jowanka 124
Cucow Marin Iliew 18
Czernokożew Nikołaj 117
Czernokożew Wichren 79–80

Dalewska-Greń Hanna 73
Damjanow Damjan 18, 22
Danow Christo 16
Dąbała Jacek 56
Dąbek-Wirgowa Teresa 9, 20–21, 23, 25–28, 77, 82–83, 85, 114, 128
Deczewa Wioleta 15
Dehnel Piotr 8
Deleuze Gilles 111
Delsol Chantal 125
Dimitrow Błagoj 18
Dimitrowa Błaga 74
Dojczewa Weneta 14

Eftimow Jordan 20
Eliade Mircea 72
Erdman Nikołaj 88
Esslin Martin 28, 88–89

Flisiak Anna 124
Fokkema Douwe 70
Fotew Christo 18
Fotew Georgi 73, 78
Frankiewicz Małgorzata 38
Fromm Erich 28, 67
Furnadżijew Nikoła 16, 64

Gadacz Tadeusz 105
Gadamer Hans-Georg 8, 107

Gałązka Wojciech 102, 116, 118
Genet Jean 88
Genette Gerard 63
Georgiew Nikoła 68, 70, 124
Germanow Andrej 22
Godzimirski Jakub 94
Grajewski Wincenty 52
Gumowski Marek 67
Guze Joanna 57

Havel Václav 88
Heidegger Martin 48, 95
Heller Michał 48
Hilsbecher Walter 27, 33, 53, 58
Horacy 93

Ignatow Asen 67, 121
Igow Swetłozar 113, 116
Iłkow Ani 9, 20, 23, 113
Ionesco Eugen 88
Iwanicki Sławomir 67
Iwanow Nikoła 9, 92

Jan Paweł II 106–107, 111
Janaszek-Ivaničkova Halina 70
Janion Maria 112, 119
Jankelevitch Vladimir 94–95
Janus-Sitarz Anna 27, 33, 56–57, 79, 81, 84
Jaspers Karl 28, 105
Jaworow Pejo 117–118
Jordanow Aleksandyr 19, 24
Juda Celina 29, 65, 68, 72–73, 78, 82

Kalaga Wojciech 123
Kamieńska Anna 9, 30
Kamiński Piotr 107
Kanow Lubomir 37, 57–58
Karasimeonow Aleksandyr 15
Karpińska Hanna 34, 37
Karpiński Marek 67
Kelera Józef 88
Kierkegaard Søren 36
Kiosew Aleksandyr 9, 118, 122, 126
Kireńczuk Tomasz 90
Kirowa Milena 117, 125
Kłobukowski Michał 26
Kojder Andrzej 67
Kołakowski Leszek 31, 128
Kołarow Radoswet 61, 118
Kołyszko Anna 26
Kowalska Małgorzata 125
Krajewska Anna 88, 111
Kunczew Bożydar 9, 48, 92
Kunczewa Raja 118
Kurtaszewa Biljana 20
Kynczew Nikołaj 24, 32

Labuda Aleksander Wit 63
Lau Jerzy 22
Legeżyńska Anna 27, 78, 81, 111
Lewczew Lubomir 18–20, 23
Lewski Wasił 31
Liczewa Amelia 117
Likowa Rozalia 9, 61, 101, 114

Łaguna Piotr 28, 53
Łambowski Bojko 33
Łukasiewicz Jacek 73–74
Łukasiewicz Małgorzata 8

Maciejewski Janusz 30
Makowiecki Andrzej 23
Malewska Hanna 108
Mamoń Bronisław 104
Manczew Bojan 20
Margański Janusz 8
Markow Georgi 30, 34, 37, 67, 74
Markowski Michał 8, 52
Medyńska Wanda 9, 71
Milew Geo 64, 69, 102–103
Miłosz Czesław 78
Minczewa-Gospodarek Kamelia 126
Morzyńska-Wrzosek Beata 63
Mrożek Sławomir 27, 88
Mukoid Ewa 48

Naimowicz Michaił 14
Nedełczew Michaił 18, 20
Nikoła Iwanow 9, 92
Nikołow Iwan 16

Okopień-Sławińska Aleksandra 64
Opacka-Walasek Danuta 55, 60–61
Örkeny István 88

Panufnik Maciej 128
Passi Izaak 126
Piwińska Marta 88
Pleśniarowicz Krzysztof 88–89
Purchla Jacek 120

Ralin Radoj 18, 21, 23
Ricoeur Paul 10, 36, 48, 105, 107, 112, 114
Robewa Neszka 53–54
Rogoziński Julian 41
Różewicz Tadeusz 128
Rusek Jerzy 73
Rusew Swetlin 52

Siatkowski Janusz 73
Sławejkow Penczo Raczew 69
Sławejkow Petko Raczew 69
Sławiński Janusz 63–64
Sławow Atanas 19, 21, 29
Słota Małgorzata 120
Sosnowska Danuta 36
Sowiński Grzegorz 26
Spasow Iwan 14
Stachewicz Krzysztof 105
Staniewska Anna 63
Stefanow Pyrwan 18
Stefanow Waleri 54, 95, 112
Straszimirow Anton 61, 64
Sugiera Małgorzata 88
Symeon, car 66
Szwed Antoni 36

Święcicka Krystyna 48

Tarinska Stefana 31
Tarn Adam 41
Tarnowa Mary 41
Tatarkiewicz Anna 72
Teodorow-Bałan Aleksandyr 42
Teofiłow Iwan 18
Terlecki Tymon 56
Thomas Louis-Vincent 94
Tihanow Galin 9, 70, 118, 125–126
Tillich Paul 40
Tischner Józef 46, 62, 67–68

Ugrešić Dubravka 124

Waczewa Ałbena 42
Wasilew Jordan 14
Weil Simone 78, 108–109
Welsch Wolfgang 111
Welte Bernhard 48
Wojewoda Cecylia 41
Woźniak Ewa 82
Wyka Kazimierz 18–21, 24

Zarczew Jordan Wasilew 18
Zarzecki Krzysztof 41
Ziemilska Olga 26
Ziemilski Andrzej 26
Zych Jan 21

Żeczew Nikołaj 31
Żeczew Tonczo 61
Żiwkow Todor 66
Żiwkowa Ludmiła 66
Żotew Dobri 106

Książka poświęcona jest twórczości poetyckiej ważnego współczesnego twórcy bułgarskiego – Konstantina Pawłowa (1933–2008). Pawłow należy do pokolenia debiutującego na początku postalinowskiej odwilży, zwanego w Bułgarii pokoleniem „kwietniowców". Jest jednym z nielicznych tam emigrantów wewnętrznych, ograniczonych w swej działalności zakazami cenzury i bezpieki. Podjęcie tematu poety zmuszonego przez system do milczenia, jego powrotu i nowego odbioru po przełomie demokratycznym, dogłębna analiza i interpretacja twórczości poetyckiej przez pryzmat formuł absurdu czynią z przedstawionej pracy ciekawą lekturę, która wzbogaca literaturoznawstwo slawistyczne i polonistyczne kolejnymi przykładami życia literackiego w minionym okresie w byłym bloku radzieckim, a także dalszymi dowodami na korzystanie z groteski i ironii do wyrażenia absurdalności otaczającej rzeczywistości.

prof. Aleksander Naumow
(fragment recenzji)

ISBN 978-83-89425-74-4